ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, Nisan 2015, s. 1-12
Tevfik Fikret Özel Sayısı

Mehmet TÖRENEK[1]

FİKRET- HALÛK İLİŞKİSİ ve ŞİİRİNE YANSIMALARI

Özet

Baba oğul ilişkisi düzleminde Fikret'in oğlu Halûk'a olan ilgisi ve sevgisi, doğduğu günlerden itibaren birçok şiirine konu olur. Ailenin biricik çocuğu Halûk'un hemen her şeyi ilgi odağı olduğu gibi, şairin de sevgi kaynağıdır. Bir diğeri ise ona hitapla, oğlu üzerinden bir gelecek inşası, bir ideolog tavrı takınmasıdır. Çocuğu için güzel bir gelecek tahayyülü, her baba gibi Fikret'in de beklentisidir. Evine bağlı, düzenli, iyi bir aile babası olarak Fikret, rahat bir hayat tasavvurunu olduğu kadar, siyasi anlamda hür, bilimi öne almış, aklıyla hareket eden bireylerin yaşadığı bir toplumu da idealleştirmiş biridir. Beklentisi de bu yönde olur. Bu türden fikirlerini de Halûk'la ilgili bazı şiirlerinde ortaya kor. Bu nedenle düşünceler kadar Halûk'un şahsı da tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Halûk, çocuk sevgisi, Halûk ve gençlik

THE RELATION FIKRET- HALÛK and REFLECTION TO HIS POETRY

Abstract

Within the context of father and son, Fikret's relevancy and affection to his son Halûk is mentioned in his poetry since his son birth. As well as the family's dearie Halûk's all things are center of attraction, he is also a source of joy for the poet. Another one is assuming an attitude as an ideologue and constructing a future through Halûk by appealing to him. Imagination of a good future for his child is also Fikret's expectance like the all fathers. Fikret who is a domestic, ordered, a good family father is idealized the society where the politically free people, prioritize the science and behaves within reason as much as the imagination of a comfortable life. His expectance is also in this way. He puts forth his ideas related in the some poems in relative to Halûk. Therefore Halûk's personality is constantly argued as well as the ideas mentioned.

Keywords: Tevfik Fikret, Halûk, children affection, Halûk and the youth

[1] Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl., mtorenek@yahoo.com

Fikret ve Halûk

Türk edebiyatının üzerinde çok konuşulmuş, değişik değerlendirmelere konu olmuş isimlerinden biri de Tevfik Fikret'tir. Şairliği, estetik tutumu, bir edebi hareketin öncülüğünü yapması, muhalif tavrı, eleştirileri, din karşıtlığı çeşitli vesilelerle gündeme getirilmiş, tartışılmıştır. Buna kişiliği kadar, ilişkileri, konumu, fikirleri yol açmaktadır. Bunlardan biri de oğlunu öne çıkararak gerek eleştirileri gerekse eleştirel tutumunu ona hitapla, onun için yazdığı şiirlerle ortaya koymasıdır.

Baba oğul ilişkisi düzleminde Fikret'in oğlu ile ilişkileri babalık konumu üzerinden sevgilerini, oyun ve yönlendirmelerini ifade edişidir. Bir diğeri ise ona hitapla, oğlu üzerinden bir gelecek inşası, bir ideolog tavrı takınmasıdır. Bu zemin ise bütünüyle siyasidir ve muhalif tavrını, düşüncesini onun üzerinden topluma mal etme yoludur.

Halûk, Fikret'in tek çocuğudur. 1888'de Galatasaray Sultanisi'ni birincilikle bitiren Fikret, Hariciye Nezareti İstişare Odası'na girer. 1890 yılının Ağustosunda da dayısı Trabzon valisi Mustafa Bey'in kızı Nazıma Hanım'la evlenir.[2] Ruşen Eşref, eşinden dinlediklerinden hareketle, Hariciye'ye devam ettiği günlerde dayısının kızı Nazıma'yı istettiğini, on gün içinde de alelacele evlendikleri bilgisini nakleder. Nikâh, ailenin Koska'daki evinde kıyılmış. Evlendiğinde 22 yaşında olan Fikret, dayısının evine içgüveysi girmiştir. Fikret kayınvalidesini yani yengesini pek sevdiğinden onun vefatına kadar yanlarında kalmış, sonra ayrı bir eve çıkmışlar.[3] Yengesi ile 1926 yılında yapılan ve *Vakit* gazetesinde yayımlanan bir mülâkatta yengesi, Fikret'in oturduğu yerlerle ilgili bilgi verirken, beş altı ay kadar tebdil-i hava için Burgaz'da oturduklarını söyler. Halûk da Burgaz'da dünyaya gelir.[4]

Hüseyin Halûk, 1 Haziran 1311 (14 Haz.1895)'de doğmuştur.[5] Fikret'in ilk ve tek çocuğudur. Evine bağlı, düzenli bir hayatı olan Fikret'in bu özelliği hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Eşi de onun bu özelliğine özellikle vurgu yapar. Fikret'in oğluyla ilgili ilk şiiri onun doğumuyla başlar. Onun dünyaya gelişini "Zelzele" şiirinde şöyle anlatır:

"*Bin üç yüz ondu… Henüz dün bu köhne izbeye sen*

Misafir olmuştun,

Ki hep sinirli ve hummâlı hastalar gibi yer

Birden

İçin için ve uzun

Bir ihtilâc ile çırpındı, kırdı, yıktı… Keder

Ve korku yüzleri soldurdu; evler, âileler

Birer döküntü; kalanlar bütün ezik, kurâda"(BŞ, s.533)[6]

---

[2] Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi 1860-1923*, İstanbul, İnkılâp kitabevi 1985, s.222

[3] Ruşen Eşref, *Tevfik Fikret, -Hayatına Dair Hatıralar-*, İstanbul, Kütüphâne-i Sûdi 1919, s.140-141

[4] Nuran Özlük, *Türk Basınında Tevfik Fikret 1924-1940*, İstanbul, 3 F yayınevi 2008, s.57. (Alıntılayan: M.S., "Yengesine Göre Tevfik Fikret ve Hususiyetleri", *Vakit*, S.3102, 21 ağustos 1926, s.4'ten)

[5] Rumi tarihin çevirisi 14 Haz. 1895 olarak verilmiştir. Ancak gün farkı on iki gündür ve 13 Haziran olmalıdır. M. Fatih Andı -Yılmaz Taşçıoğlu- Hüseyin Yorulmaz, *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yayınları 1999, s.1

[6] Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri, (Hazırlayanlar: İ. Parlatır- N. Çetin), Ankara Türk Dil Kurumu yayınları 2004.(Alıntılarda bundan sonra bu baskı kullanılacak ve kısaca BŞ kısaltmasıyla gösterilecektir.)

Ailenin biricik çocuğu Halûk'un hemen her şeyi ilgi odağı olduğu gibi, şairin de sevgi kaynağıdır. Bu sevgi, birçok şiirin ana teması olur. "Halûk İçin" şiiri ile "Halûk'un Sesi"nin yayım tarihi 1896'dır. "Halûk'un Bayramı" şiiri de onun çocukluk günlerine aittir. 1898 yılı içinde Servet-i Fünûn'da yayımlanır. Üç dört yaşlarında iken, o bayram için Halûk'a erkek elbiseleri alınmış. O zamana kadar kız çocukları gibi uzun saçlar ve uzun entarilerle gezen Halûk, o bayram bu yeni gelen elbiseleri giyecekmiş. Esvab, arefe gecesi çocuk uyurken gelmiş. Ertesi sabah Halûk uyanınca pek sevinmiş. İşte şiirin ilham kaynağı bu sevinç olmuş.[7] Şiirde sevgiyi şair "Meserret çocukların, yalnız/ Çocukların payıdır" mısraıyla ifade eder.(BŞ, s.413) Ancak şair ona sefaleti, yetimleri de hatırlatarak, üzerindekileri bir andan sonra çıkarmasını ister. Aynı yıl içinde yazılmış birkaç şiir daha vardır. "Halûk'a", "Yine Halûk", "Yarın", "Yaşamak Aşkı" şiirleri bunlardandır. Bunların hepsi de *Rübab-ı Şikeste*'de yer alır. Halûk'un kendisi de, yıllar sonra kendisiyle yapılan bir mülâkatta, şiirlerin babasının kendisine ne kadar bağlı ve sevgi dolu olduğunu gösterdiğini söylemekte, ancak bu sevginin bir eksik yanına dikkat çekmektedir. "Ah, keşke daha az bağlı olup da beni ara sıra kucağına alıp okşasaydı! Hep bunu beklerdim. Belki inanmayacaksınız ama beni bir kez bile kucağına aldığını anımsamıyorum. Belki almıştır da ben unutmuşumdur."[8]

Bu şiirlerde önde gelen duygu sevinçtir, coşkudur, çocuğun ilgileri, oyunlarıyla öne çıkan neşedir. "Halûk İçin" şiirinde çocuk, "mücessem şetâret"tir.(BŞ, s.410) Tabiatın bütün güzellikleri yanında onun sevinci hepsini bastırmaktadır. "Halûk'un Sesi"nde ise, onun sesinin verdiği mutluluğu anlatır. Son mısralar şöyledir:

"*Melek çocuk! Baban senin sesinle bahtiyâr olur.*

Terennüm eyliyor sesin

Ne rûhsun bilir misin!"(BŞ, s.412)

Şiirde çocuğun sesinin verdiği mutluluk yine tabiat üzerinden ve onun gecesinin, gündüzünün, baharının, kışının, onların uyandırdığı duyguların sayılmasıyla ortaya konur.

"Halûk'a" şiiri ise, evin bahçesindeki bir taşın hikâyesidir. Halûk, "bu taş nedir" diye sormuş, o da açıklamış, işte o taş bu şiirin "sebebi" olmuştur. Taşın altında şairin bir çocukluk hatırası saklıdır ve Halûk'a onu izah etmekle, hatıratının masum "mahfaza"sını kırmak zorunda kalmıştır. O taş, yirmi yıl önce ölen bir kanaryası için yaptığı "hücre-i matem"dir. Üzerindeki çizgiler de onun lahdi içindir. Bunu yaparken Halûk'un şimdiki yaşından daha büyüktür ama o gün, kuşu için bir mezar yapmak istemiş, işte onu kefenleyerek bu pencerenin önüne gömmüştür. Vaktiyle çok ağladığı bir vakadır bu ve şimdi onu "Hikâye eyliyorum i'tidâl-i demle bugün" diye açıklar.(BŞ, s.414-415) "Yine Halûk" şiirinde ise, onun sarışın bir "tıfl-ı nâ-tüvân" olduğunu öğreniyoruz. Şair oğluyla bir teknededir ve siyah gecede bu kırık tekne ile kıyıya ulaşmak için küreklere asılışını anlatır. Bu telaşın nedeni ise sendir yani Halûk!.(BŞ, s.416) "Yarın" şiirinde ise şairin gelecekle ilgili endişelerle boğuştuğu bir anda, başka bir odadan gelen "Halûk'un sadâ-yı bî-dârı" ile ana döner ve "melek çocuğu" için kendi huzurunu, sevincini fedaya hazır olduğunu ifade eder.(BŞ, s.418) Yine "Yaşamak Aşkı" şiiri de benzer duygularla kaleme alınmıştır ve "cism-i nev hayâtiyle/ Sarışın, tatlı bir çocukcağızın" verdiği yaşama aşkını konu edinir.(BŞ, s.420)

[7] Ruşen Eşref, *Tevfik Fikret,* s.109
[8] Orhan Karaveli, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, İstanbul, Pergamon yayınları 2005, s.129

Fikret, Halûk'a büyük bir sevgiyle bağlıdır ve bunu etrafına yansıtmaktan da kaçınmamıştır. Bu sevgiyi bilen dostları, arkadaşları da mektuplarında Halûk'u sormayı, ona olan sevgilerini ifade etmeyi bir görev bilmişlerdir.[9] Hüseyin Kâzım, Halûk'un Fikret için "tatlı bir rabıta-i hayat" olduğunu söyler.[10] Ali Ekrem de Fikret için, "Halûk'a perestiş eder" ifadesini kullanır.[11] Mehmet Kaplan ise, *Rübab-ı Şikeste*'de çocuk kelimesinin 69 kere tekrarlanışının dikkat çekici olduğunu, bunun Fikret'in hayatında Halûk'un tuttuğu yerle ilgili olarak düşünülebileceğini belirtir.[12]

Halûk'un eğitimi, Amerika'ya yerleşmesi ve din değiştirme meselesi

Halûk, bir özel okuldaki ilk eğitimden sonra Robert Kolej'in "ihzari" sınıflarında okur. Daha sonra Fikret, biricik oğlunu mühendislik tahsili yaptırmak amacıyla İskoçya'ya gönderir. Halûk İskoçya'nın Glasgow kentinde Royal Technical College'de okur.[13]

Annesini bilmiyoruz ama Nedret Kuran, Fikret'in kayınbiraderi ve kuzeni olan Dr. Hikmet Bey'in, çocuğun yaşının küçük oluşu ve her türlü dış etkiye karşı korumasız olduğu gerekçesiyle şaire karşı çıktıklarını, ama onun batı medeniyet ve eğitiminin üstünlüğüne olan inancı nedeniyle kararını değiştiremediklerini söyler.[14]

Bir baba olarak oğluyla vedalaşma ister istemez hüzünlüdür. Halûk, 2 Eylül 1325 (15 Eylül 1909) tarihinde Sirkeci'den trenle uğurlanır. Şair de bu vedayı "Halûk'un Vedâ'ı" şiirinde dile getirir. Altındaki tarih 3 Eylül 1325 [16 Eylül 1909]'dir.

Oğul, "İskoç illerinin/ Sisli, yağmurlu, karlı, buzlu, fakat/ Cidd ü himmet, vakâr u hürriyyet/ Dolu peygûle-i temeddününe" doğru yol alır. Şair ise Bosfor'un cennet kadar güzel, ancak "âlûde-i kelâl ü kesel" dolu bir köşesinde kırgındır.(BŞ, s.544) Devamında oğluna seslenmeyi sürdüren şair, bir ziya kervanı bularak ona katılmasını, hayat ve kuvvetten ne bulursa onu bırakmamasını ister: sanat, fen/ itimâd, i'tina, cesaret, ümîd.." bunların hepsi çünkü bu yurda lazımdır "hepsi müfîd"dir. Bunun için,

Bize bol bol ziyâ kucakla, getir;

Düşmek etrâfı görmemektendir."(s.38) der.

Devamla isteklerini, temennilerini dile getirir:

"*Elvedâ, ey sevimli yolcu! Gecen,*

Gündüzün dâ'imâ yüzün gibi şen,

Rûh-ı sâfın kadar beşuş olsun;

Geçtiğin yer çiçek, çemen dolsun…

Elvedâ, ey şerefli yolcu! Hayât

[9] Bakınız: M. Fatih Andı -Yılmaz Taşçıoğlu- Hüseyin Yorulmaz, *Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yayınları 1999, s.155, 230, 353, 388, 393

[10] Özlük, *Türk Basınında Tevfik Fikret 1924-1940*, s.60 ("Tevfik Fikret: İnsan ve Şair", İçtihat, No: 213, 1 TE.1926'dan)

[11] Özlük, *Türk Basınında Tevfik Fikret 1924-1940,* s.49 (Ali Ekrem, "Hatıralar 5,", Servet-i Fünun, C.60, No:.89/1563, 29 Tem.1926'dan)

[12] Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, İstanbul, Dergâh yayınları 1971, s.201

[13] Andı vd., *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, s.1

[14]Nedret Kuran Burçoğlu, "Tevfik Fikret'te Yaşam ve Sanat", *Bir Muhalif Kimlik Tevfik Fikret*, (Haz. Bengisu Rona-Zafer Toprak), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları 2007, s.156

Bir karış yol; fakat şü'ûn, akabât

Onu her gün biraz büker, uzatır…

Ey şetâretli yolcu, gün kısadır,

Gece ba'zan mahûf olur; lâkin

Sen cesur ol, gayûr ol. En sâkin

Yolculuk uykudur. Büyük kuşlar

Yenecek dalga, yok, kasırga arar."

Onun önündeki yolun da hep çakıl ve diken olacağını, yorucu ve meşakkatli bu yolculukta onun hep ufka feyz ve nur akıtan bir tecelli içinde olması gerektiğini söyler. Evet o yaklaştıkça ufuk kaçacak, o atıldıkça uzaklaşacaktır. Fakat o "esîrî hayâli" kapmak için sürekli bir atılım içinde olmasını ister.

"*Koşan elbet varır; düşen kalkar;*

Kara taştan su damla damla akar,

Birikir, sonra bir gümüş göl olur;

Arayan hakkı en sonunda bulur…

Bunu hürmetle dinle; mâzînin

Bu derin seslerinde bil ki senin

Bütün âtî-i sâkitin yaşıyor.

Oku hep ser-nüvişt-i âlemi, sor

Bütün esrâr-ı ıstıfâsından.

Sana, bak, nev'inin bekâsından

Bahsederken beşer ne anlatacak;

Yaşamak hak, yaşatmamak… o da hak."(BŞ, s.544-550)

Halûk sonraki yıllarda İstanbul'a bir iki kez gelir. Bir sonraki Eylül ayında yaz tatili için İstanbul'dadır. Salih Keramet, Fikret'e gönderdiği 15 Eylül 1910 tarihli kartpostalda Halûk'a "takdim-i meveddet" eder.[15] Süleyman Nesib diye bildiğimiz Sami de 6 Eylül 326/ 19 Eylül 1910 tarihli kartpostalında seni ve Halûk'u "bütün iştiyakımla" öperim diye yazar.[16]

Yine Fikret, 14 Mart 1911 tarihinde Salih Keramet'e yazdığı bir mektupta, Halûk'un ay sonunda ve dört aylık bir vakans için İstanbul'a geleceğini bildirir. Velisi olan Profesör Gorle, talebenin tatbikat için tezgâhlara dağıldığı ve derslerin bittiği bu devrede Halûk'un İstanbul'da zamanını geçirmesini uygun gördüğünü yazar. Ayrıca onun çok büyüdüğü bilgisini de Fikret Salih Keramet'le paylaşır. Viyana'dan geçerken orada biraz durması mümkün olursa kendisini ziyaret edebileceğini de ekler.[17] Halûk Viyana'daki molada Keramet'le buluşup görüşmüş, ancak trenin hareket saati ile ilgili bir yanlış anlama yüzünden Keramet, Halûk'u ikinci bir

[15] Andı vd, *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, s.215
[16] *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, s.243
[17] Tevfik Fikret, *Dil ve Edebiyat Yazıları*, (Haz. İsmail Parlatır), Ankara, Türk Tarih Kurumu yayınları 1987, s.273

trenle Budapeşte'ye göndererek orada asıl trenle ve eşyalarıyla buluşmasını sağlamıştır. Salih Keramet, Viyana'dan gönderdiği 5 Nisan 1911 tarihli mektubunda, bu olayı anlatırken Halûk'a yardımcı olamadığı için defalarca özür dilemek zorunda kalır. Bununla Keramet'in Fikret'e ve Halûk'a olan bağlılığı kadar, oğlunu çok seven babasının yanında mahcup olmamak için gösterilen çabanın derecesi de ortaya konmuş olur.[18] Keramet 14 Nisan tarihli yine Viyana'dan gönderdiği mektubunda, tekrar kusurunun affını ve Halûk'un başkaca bir sıkıntıyla karşılaşmamış olmasının sevincini paylaşır.[19] Fikret'in cevabi mektubu ise 10 Nisan tarihlidir ve Halûk'un Cuma sabahı (birkaç gün önce) geldiği ve Viyana'da treni kaçırmasının zaman ve eşya noktasında bir kayba yol açmadığı bilgisini iletmektedir.[20] Yine 23 Ağustos tarihli ve Feridun'a yazdığı mektubunda ise, Halûk'un bir hafta içinde avdet edeceği bilgisini verir.[21] Bu arada Halûk, Londra'dan babasına zaman zaman kartlar göndererek durumu hakkında bilgi vermekte, bazı isteklerde bulunmaktadır.[22] Bu kartpostallarda oğulun babaya hitabı çoğunlukla "sevgili babacığım" olur.

İsmail Hikmet, Halûk'un İskoçya'dan geldikten sonra, kolejde çalıştığını söyler. O muallim kelimesini kullanır ama bu daha çok bir teknik eleman olmalı. Orada "tatbikat-ı ameliye"de bulunmakta, kolejin elektrik ve kalorifer tesisatı için plânlar çizmekte, kazanların yerleştirilmesine yardımcı olmaktadır.[23]

Halûk, Glasgow'da üç yıl kaldıktan sonra yurda döner. Bu sırada Robert Kolej'in elektrik sistemini kuran Prof. Jhon R. Allen'in telkiniyle Michigan'a gidip orada iki yıl çalışmaya karar verir.[24] Kendisi Halman'a yazdığı mektupta, Prof. Allen'in ısrarı üzerine bu görevi kabul ettiğini, babasının ise yaptığı çalışmalar sonrasında "günün birinde bir baltaya sap olabileceği" kanaatiyle memnuniyet belirtileri gösterdiğini söyler.[25] Halûk, 1913 Temmuz'unda İstanbul'dan ayrılır, iki hafta Glasgow'da kaldıktan sonra Amerika'ya geçer ve Michigan Üniversitesi'ne yazılıp 1916 Haziran'ında da makine mühendisi olarak mezun olur

Hüseyin Halûk, üniversiteyi bitirmesinin ardından bir süre Ohio Devlet, İllinnois ve Cincinnati üniversitelerinde öğretim görevlisi olarak çalışır.[26] Kendisinden dört yaş büyük olan Amerikalı bayan Ether Gill"le evliliği de bu yıllarda olur.[27]

1920'lerde Halûk, eşiyle birlikte İstanbul'a dönmeyi ve Robert Kolej'de çalışmayı plânlamış, ancak o günlerde hem İstanbul'un durumu hem de dinî inançlarındaki değişme nedeniyle gelmekten vazgeçmiştir. Bu dönme düşüncesini ve vazgeçiş nedenini Halûk, kendisiyle yapılan bir mülâkatta şöyle anlatır: "Ethel'le birlikte pasaportlarımızı çıkartmış, bavullarımızı bile hazırlamıştık. 1920 yılı idi. O zaman yakınlarımızın çoğu henüz hayatta. Türkiye'ye döneceğimizi öğrenenler bizi âdeta bir mektup bombardımanına tuttular. '..Siz deli misiniz? İstanbul işgal altında… Anadolu kaynıyor. Ülkenin nerelere sürüklendiği belli değil. Üstelik bir Hıristiyan kadınla evlendiğin söyleniyor ki buralarda hiç de hoş karşılanmaz. Dahası,

[18] Andı vd. *Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi,* s.305
[19] *Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi,* s.309
[20] *Dil ve Edebiyat Yazıları*, s.273
[21] *Dil ve Edebiyat Yazıları*, s.275
[22] Bak. Andı vd. *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, s.3-37
[23] İsmail Hikmet, "Fikret ve Hayatı", *Düşünce Dergisi, Nüsha-i Mahsûsa 1918*, (Yay. Haz. Seval Şahin), İstanbul, Kitap yayınevi 2005, s.185
[24] Andı vd., *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, s.1
[25] Alıntılayan: Cüneyd Okay, "Haluk'un Defterinin Son Sayfaları", Toplumsal Tarih, Haziran 1996, No:30, s.16
[26] Okay, "Haluk'un Defterinin Son Sayfaları", s.15
[27] Karaveli, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, s.117

dinini değiştirdiğinden söz edenler var! Şimdilik yerinden kıpırdama ve bir süre durumun aydınlanmasını bekle. O zaman gelirsiniz.'"[28]

Halûk'un din değiştirmesi tamamen kendi tercihidir ve babasının ölümünden sonra olmuştur. Yalnız kendisinin bazı sözleri onun küçük yaştan itibaren bir ilginin varlığını da bize göstermektedir. Belki Fikret'in bu konudaki kusuru, dinî eğitimi önemsememesi veya ihmal etmesidir. Şunları söyler Halûk: "Benim din değiştirmem bir günde olmadı. 'Bir anda da' olmadı. Doğrudan bu yolda çalışmasalar bile kişilikleriyle beni etkileyen insanlar yok değildi çevremde. Hatta evde onlardan biraz fazlaca söz edersem babam rahatsız olurdu. Bir keresinde 'Tek Tanrılı İslamiyet'ten çıkıp da üç Tanrılı bir dine geçmeni anlayamam..' demişti. Gene de bu konuda pek fazla ilgilendiğini söyleyemem." dese de[29], konuşmanın önceki safhalarında, Hıristiyanlığa karşı "çocuk yaşlardan itibaren ilgi duyduğu"nu eklemesi önemlidir.[30] Yine Ali Kaygı'nın kendisiyle yaptığı mülâkatta, "Din değiştirmeme gelince, bunun yakınlarımı mutlu etmeyeceğini biliyordum ama ilkokul dahil öğrenimimin tamamını Hıristiyan inancının kendini açıkça hissettirdiği kurumlarda yapmıştım." itirafında bulunur.[31] Robert Kolej'den önce Fikret, Halûk'u Bayan Green tarafından açılmış bulunan Bebek'teki Community School'a gönderir. Halûk burada, akranı çocuklardan erken İngilizce öğrenir ve Anglo-Sakson eğitim yöntemiyle yetişir. Her sabah birlikte okunan ilahiler ve dualarla eğitime başlarken bu ayinler de körpe ruhuna derin kökler salar.[32] Bir küçük ilgi de, çocuk Halûk'un küçük sandalının adıdır. "Hayavata" aynı zamanda bir şiirin başlığıdır ve dipnotta bu ismin, "Amerika şâir-i zinde-âsârı Longfellow'un bir ceylan gibi sâf, çâlâk ve âzâde-rûh sevimli kahramanı"na ait olduğu belirtilir.(BŞ, s.535) Mehmet Kaplan ise, küçük sandalına bu adı veren Halûk'un "daha o yaşta Amerikan kültürünün tesiri altında kaldığı anlaşılıyor." yorumunu yapar.[33]

Kendi ifadeleri ve mektuplarından anlaşıldığına göre din değiştirme işi Glasgow'da iken olmuştur. Bu durumda 1913 öncesi kabulün az çok netleştiği anlamına da gelmektedir. Halman'a yazdığı bir mektupta bunu babasıyla konuştuklarını, babasının çok açık fikirli olduğunu, kendi kararlarını kendisinin vermesi gerektiğini, annesinin ise hiç memnun olmadığını yazar.[34]

Halûk, evlendikten sonra eşinin ricası üzerine İlâhiyat Fakültesi'ne yazılarak Protestanlığın çeşitli mezheplerini inceleme imkânı bulduğunu, hatta oradan diploma da aldığını belirtir.[35]

Bir müddet ticaretle uğraşır. 1943 yılından sonra ABD'nin çeşitli şehirlerinde papazlık ve vaizlik görevlerini yürütür. Öldüğü tarih olan 1965 yılında ise Park Lake Presbiteryen kilisesinde rahiplik yapmaktadır. Ölümünün ardından Orlando Woodlawn Memorial Park mezarlığına gömülür.[36]

---

[28] Karaveli, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, s.117-118
[29] Karaveli, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, s.130
[30] Karaveli, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, s.122
[31] Karaveli, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, s.141
[32] Karaveli bu bilgileri İsmail Hikmet tarafından kurulan Tevfik Fikret derneğinin yayımladığı Düşün dergisinin Ağustos 1966 tarihli sayısından nakleder. Ayrıca yazıyı görme imkânımız olmadı. *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, s.145
[33] Kaplan, *Tevfik Fikret*, s.142
[34] Alıntılayan, Cüneyd Okay, "Haluk'un Defterinin Son Sayfaları", s.16
[35] Karaveli, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği,* s.122
[36] Andı vd. *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, s.1

Halûk'un din değiştirmesi ve papaz oluşu sağlığında ve ölümünden sonra birçok tartışmayı beraberinde getirir. Bu tip sorulara çoğunlukla şairin ölümünden sonra annesi muhatap olmuş, o da çok açık cevaplar vermekten kaçınmıştır. Ölümüne yakın yıllarda ise kendisini bulan gazeteciler kendisiyle bu konuda mülâkat yapma fırsatı yakalayabilmişlerdir. Bunları önceki satırlarda kısmen değerlendirdik.

Gençliğe sembol olarak Halûk

Çocuğu için güzel bir gelecek tahayyülü, her baba gibi Fikret'in de beklentisidir. Evine bağlı, düzenli, iyi bir aile babası olarak Fikret, mutluluk ve rahat bir hayat tasavvurunu idealleştirmiş biridir. Bunun için de beklentisi bu yönde olur. Halûk, Fikret'te Kaplan'ın ifadesiyle bir 'gelecek duygusu' ve 'yaşama arzusu' uyandırır. "Halûk büyüdükçe, Fikret'te bu iki duygu da büyür ve dal-budak salarak hâkim bir düşünce haline gelir."[37] Bu beklentiyi de ilk dönem şiirlerinin bir kısmında ifade eder. "Zelzele" şiiri bunlardan biridir.

"*Sen işte böyle siyah günlerin misafirisin,*

Hayâtın elbette

Kolay ve neş'e-feza bir seyâhat olmayacak"

İstanbul zelzelesinin olduğu bir günün ertesi doğan Halûk'un geldiği dünyanın rahat bir yer olmadığı fikri, ister istemez Fikret'i kaygılandırır. Hayata karamsar bakış bu yıllarda şairde çok fazla öne çıkmış değilse de, çocuğu üzerinden bir mutlu gelecek düşü, rahat bir hayat tasavvuru şairin zihnini meşgul etmektedir. Bu durum, zelzeleden yola çıkılarak bir dünya algısı biçiminde ifade edilir. Zira Halûk'un doğduğu dünya bir "köhne izbe"dir, "tîh-i mihnet"tir. Dolayısıyla burada "Kolay ve neş'e-fezâ bir seyâhatin ancak/ Hayâli vardır". Dünya "uzak bir serap"tır ve orada koşmak, yorulmak, "boş yorulmak" olacaktır.(BŞ, s.533-534)

Sonraki şiirlerden "Yarın"da da, bir yarın endişesinden söz eder. Çalışmanın gerekliliğine vurgu yapar. Özellikle bu istek oğlu içindir. Çünkü onun varlığı ile yarın endişesi gözünde büyümektedir:

"*Büyür gözümde seninle hakîkat-i ferdâ;*

Bugün çalışmalıyım ben yarınki zevkin için."(BŞ, s.418)

Sonraki yıllarda karamsarlık, muhaliflik artıp şairde yönetim karşıtlığı bir öfkeye dönüşünce, toplumsal plânda kaygılar arttığı gibi, siyasi beklentiler de umut/ umutsuzluk karşıtlığında keskin eleştirilere yol açar. Şair özellikle 1901'lerden itibaren daha toplumsal düşünmeye, daha eleştirel bakmaya başlar. İşte bu yılların bir eseri olan "Sis"de, İstanbul üzerinden, sis üzerinden yönetime olan öfkesini dile dökerken, şiirin sonunda asıl düşündüklerinin anneler ve çocuklar olduğunu belirtir. "Hele sizler, Hele sizler"(BŞ, s.478) Bu tarihte kaleme aldığını şiirin sonunda belirttiği ve *Rübâb-ı Şikeste*'de "Halûk'un Defterinden" başlıklı bölümde yer verdiği "Hayat" şiirinde ise siyah düşünceler belirgin olarak hissedilmektedir. Şaire göre artık cemiyetin/ toplumun "Bu gün hayâtı müselsel bir ihtiyâc-ı siyâh/ Bu gün sa'âdeti gâfil bir iştiyâk-ı tebâh"tır. Şiirin devamında beşer hayatını bir denize benzetir ve "Gayyâ-yı Vücûd" şiirinde söylediği gibi, ona düşenin inmekten kurtulamayacağını söyler. Bu düşüş, beşer ömrünün bir kaderidir. Bu zehirli düşünce şairin kendine aittir ve oğlundan bu düşüncelere varis olmasını istemediğini de ifade etmekten çekinmez. "Hayır, bu

[37] Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret, İstanbul, Dergâh yayınları 1971, s.125

zehrime sen vâris olma, evlâdım" diyerek, yarının geniş adımlara, ümidlere gebe olduğunu, bunun bir aldanış olsa da, beklenmesi gerektiğini söyler.(BŞ, s.455-56)

Hürriyet düşüncesi, hayattan ve cemiyetten şikâyeti daha da koyulaştırarak başkaları adına düşünme ve ıstırap çekme tavrını artırdığı bu yıllarda şair, inatçı bir kararlılıkla yürüyüşünü sürdürdüğünü, Şubat 1317 tarihli "İzler" şiirinde de belli eder. Şiir kendi hayatından izler taşımakla beraber ithafı "Hürriyet yolunda"dır. Altlarındaki tarihten bu şiirden sonra kaleme alındığını öğrendiğimiz "Sabah Olursa" şiirinde ise (8 Eylül 1321/ 21 Eylül 1905), doğrudan oğluna seslenerek bir gelecek beklentisini ifade eder. Şiirde yarın beklentisi, hürriyet ve gelecek ideali aydınlık karanlık tezadı üzerinden işlenir. Meşruti yönetim özlemi, bu türden bir beklenti Servet-i Fünuncuların, özelde Fikret'in baskın arzularıdır. Bunu açık bir şekilde ifade edemediklerinden ister istemez gelecek kaygısı biçiminde dile getirmektedirler. Şiirin ilk mısraında şair oğluna seslenerek onda bir düşünce oluşturmak ister.

"Bu memlekette de bir gün sabah olursa Halûk"

Hâl birçok olumsuz nitelemelerle verilir. Memleketin alnı sislenmiştir, "çehre-i millet" donuktur, paslıdır. Beşer "melâl içinde" çürümektedir. Vatan ise "zindan karanlığı"ndadır. Sabah olduğunda, o sabah vakti "kavi bir elin, kavi, muhyi" bir dokunuşuyla, diriltici bir ürperişle geldiğinde, bütün millet gülecektir. Bu bir gelecek düşüdür ve şiirde gelecek yani âti Halûk'la sembolleştirilir. "..sen/ Bütün hüviyyet ü uzviyetinle âtisin." der.

Geleceği sabah üzerinde sembolleştiren şair, gecenin karanlığın uzun sürmeyeceğini, hatta süremeyeceğini gündüz gece dönüşümündeki sürekliliğe vurgu yaparak hatırlatır. Tabiat üzerinden düşüncelerini dile getiren, tabiata şiir ve ilhamın kaynağı olarak bakan şair için tabiat aynı zamanda bir üstün güçtür, bir ruha, bir duyarlığa sahiptir. Bunun için geceler "tulû-ı haşre kadar sürmez; âkıbet bu semâ/ Bu mâi gök size bir gün acır; melûl olma" der oğluna.[38]

Halûk üzerinden gelecek fikri, geleceğin aydınlatıcıları olma beklentisi de yine tabiat üzerinden imgeleştirilir. "Siz, ey fezâ-yı ferdânın/ Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!/ Ufukların ebedî iştiyâkı var nura." Bugüne kadar uzanan geçmiş ile geleceği ışık/ karanlık karşıtlığında somutlaştırma yaklaşımı, Fikret'in bu şiirinde fazlasıyla yer alır. Asrın, dolayısıyla o günkü batının sahip olduğu gelişmişlik "tenevvür", yani aydınlık kavramıyla verilir. Tenevvür, asrın emellerinin/ amellerinin ruhudur, yani teknoloji ve kalkınmışlıktır. Ona sahip olmak "halâs-ı meşkûra", yani övülen bir kurtuluşa kavuşmaktır. Bu ümid güçlüdür ve işte Halûk gibi çocukların/ gençlerin dünyası için mutlaka gelecektir.

"*Ümîdimiz bu; ölürsek de biz, yaşar mutlak*

Vatan sizinle şu zindân karanlığından uzak!"(BŞ, s.461-62)

Geleceğin aydınlık olacağı fikri ve birçok güzelliğe gebe olduğu düşüncesi şairin "Mâzî Âtî" şiirinin de temel fikridir. Yine Meşrutiyet'ten önce kaleme aldığı bu şiirde de ati, "pür-seher/ Bir ufk-ı muhtecip" olarak vasıflandırılır. O, "füyûzât"ın yani bolluğun "mehd-i nûr"u, düşüncenin de "sipihr-i te'âlî"sidir.(BŞ, s.464)

Hâlûk'un Defteri kitabını şair 1911'de, yani Halûk'u tahsil için İngiltere'ye gönderdikten sonra yayımlar. Daha önce *Rübâb-ı Şikeste*'de "Halûk'un Defterinden" diye bir bölüm oluşturan ve burada yedi şiire yer veren şair, *Halûk'un Defteri*'ne burada yer almayan ve doğrudan

[38] Acıma kavramı ekseninde hem rûh-ı kâinat fikrini düşünmek hem de panteist yaklaşımı hatırlamamak mümkün değildir.

Halûk'a hitaben yazılmış şiirleri alır. Kitabın ilk şiiri "Halûk'un Defteri" adını taşır. Şiirde vatan sevgisi üzerinde duran şair, şiirin ilerleyen kısmında oğlunun bir bahar sabahı, bayrağın karşısında söylediği "Ölmek ve yaşatmak seni!" sözlerini hatırlar. Bu sözden çok etkilenen şair, ruhunda onun yansımasını duymakta ve oğlundan onu gönlünde yaşatmasını istemektedir.

"*Ey şânlı vatan bayrağı, bir gün seni oğlum*

Bir mevkib-i zî-heybet-i hürriyyet önünde

Çekmiş görebilseydim… O pür-hande ölürken

Etmezsem eğer şevkını takdîs ile secde,

Dünyada en alçak baba ben olurdum.

Oğlum, onu gönlünce yaşat.."(BŞ, s.530)

Bu son mısrada olduğu gibi, şair sonraki şiirlerde de slogan niteliğinde öneri ve düşüncelerini şiirlerde zaman zaman dile getirecek, Halûk'un şahsında gençliğe bir ruh ve heyecan aşılamayı ilke edinecektir. Halûk da kendisiyle yapılan mülâkatta, babasının kendisinden çok şeyler beklediğini, kendisinin Türk gençliğine örnek olmasını istediğini söyler. "Onun oğlu idim ve babamı çok seviyordum" sözleriyle konuşma devam eder.[39]

Kitapta Halûk'un doğumu üzerine yazdığı şiirden sonra yer alan metin "Hayavata" adını taşımaktadır. Bu isim onun küçük sandalının ismidir ve dipnotunda bu kelimenin, "Amerika şâir-i zinde-âsârı Longfellow'un bir ceylan gibi sâf, çâlâk ve âzâde-ruh sevimli kahramanı" olduğu belirtilmektedir. Bir sandal gezintisini anlatan şiirin sonunda, sandalına seçtiği ismin hürriyet evlâdının ismi olduğu belirtilir.

"*Kanatlandı şâ'ir mizâcın yine;*

Güzel seçtin ithâf için teknene

O sahrâ-yı vahşet fırârîsinin,

O hürriyyet evlâdının nâmını..

Geçirsen de âzâde eyyâmını,

Küçük kolların hiç hatar görmesin."(BŞ, s.536)

"Şehrâyin" şiirinde ise 19 Ağustos 1315/ 31 Ağustos 1899 tarihinde Boğaz'daki bir donanma şenliğini anlatır. Abdülhamit'in tahta çıkışının kutlandığı bu "infilâk-ı mesâr" yani şenlikler şair için bir azap olur. Her tarafta var olan şenlik şairi rahatsız eder. Onun evinde ise sessizlik ve "yas" vardır. Bu evde elbette ışık vardır ama o gözlerden uzak bir şekilde kendi içini aydınlatmaktadır ve orada bir küçük adam, önünde bir bayrakla "Bir vatan bayrağıyla yanmak için", bunların karşısında kendinden emin bir şekilde durmakta ve gelecek düşü kurmaktadır. O bu küçük oyuncaklarla, bu bayrakla zamanı geldiğinde "Bir mukaddes cülûsa şehrâyin" yapacaktır.(BŞ, s.537-39)

"Devenin Başı" masalının ardından ise "Halûk'un Âmentüsü" gelir. Bu şiirde Fikret oğlu Halûk'a bir yeni iman ilkesi, bir yeni hayat felsefesi vermeyi amaçlar. Artık "Âmentü'deki iman esaslarının yerini tamamen dünyevi inançlar almıştır."[40] Daha önce dinî değerleri karalamayı ve

[39] Karaveli, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, s.130
[40] Abdullah Uçman, "Tevfik Fikret", *DİA*, C.41, İstanbul 2012, s.12

yok saymayı dile dökmüş, inkârın eşiğine gelmiş şair, bu şiirde de benzer tavrı sürdürür. İnandığı bir "kudret-i külliye" vardır ama bunun adını koymaz. "Toprak vatanım, nev'-i beşer milletim" mısraıyla inanç ve iman farklılığını kabul etmediğini ortaya kor. İnsanı bir değer kabul ettiğini belirtir. Tabii bu değer insan aklı ve onun yapıcı gücüdür. Sonra "Şeytan da biziz, cin de, ne şeytan, ne melek var" mısraıyla Âmentü'deki meleklere imanı yok sayar. Cenneti, dolayısıyla ahireti kabul etmez. Kitaplara imanı da insan fıtratındaki gelişmeyi esas alarak yok sayar ve kutsal kitapların ismini saysa da, "Tevrât ile, İncil ile, Kur'ân'la inandım" gibi, bunlarla aklın gelişmişliğine yani insanın yapıp ettiklerine inandığını söyler. Bunu özellikle dokuzuncu beyitte daha açık bir şekilde ortaya kor:

"*Aklın, o büyük sâhirin i'câzı önünde*

Bâtıl geçecek yerlere husrânla, inandım.

Yine son beyit de bu asıl imanı ortaya koymaktadır:

Bir gün yapacak fen şu siyâh toprağı altın,

Her şey olacak kudret-i irfânla... İnandım."

Diğer beyitlerde var olan ise halin bedbin çehresi ve geçmişin kara yüzüdür. İnsan eti yenmediği bir tesellidir ve atalarımız hep kanla beslenmişlerdir.

"*İnsân eti yenmez; bu teselliye içimden*

-Bir an için ecdâdımı nisyânla- inandım."

Beklenen haşr, yani ahirette dirilip toplanma değil, ışıklı bir dirilme yani isyan ve düzenin değişmesidir. Bu mısralar da şiirin Meşrutiyet'ten önce kaleme alındığını gösteren kanıtlardır. İman onadır ve beklenen odur.

"*Zulmet sönecek, parlayacak hakk-ı dırahşan*

Birdenbire bir tâbiş-i bürkânla, inandım."(BŞ, s.541-42)

"Promete" şiiri de bir ışık şiiridir ve Yunan mitolojisinin gökten ateşi çalarak insanlara getiren kahramanından ilhamla kaleme alınmıştır. İskoçya'ya fen tahsili için giden Halûk, Promete ile özdeşleştirilir ve ondan ülkeyi aydınlatacak ateşi getirmesini ister şair. O bir meçhul elektrikçidir.

"Ey/ Müştâk-ı feyz ü nûr olan âtî-i milletin

Mechûl elektrikçisi, aktâr-ı fikretin

Yüklen getir –ne varsa- biraz meskenet-fiken,

Esmâr-ı bünye-hizini: boş durmasın elin"(BŞ, s.543)

Bu yüceltme, olandan fazla şeyler bekleme, hem şairin beklentisinin yüksekliğini hem de bir ideolog tavrı takınma içerisinde olduğunu gösterir. O, artık Halûk değil bir kahramandır ve gittiği Avrupa'da, "pür tehalük, hayat ve kuvvetten ne bulursa, sanat, fen, itimat, itina, cesaret, ümit' hepsini yüklenerek yurda getirecek"tir.[41]

Sonuç olarak Halûk, Fikret'in ona olan sevgisi ve aşırı düşkünlüğünün sonucu hem birçok şiire ilham kaynağı olmuş hem de şairi yüksek beklentiler içine sokmuştur. Bu beklentiler ideal

[41] Kaplan, *Tevfik Fikret*, s.139

bir gelecek tasavvurunun yanında siyasi beklentilerin dile getirilmesi için de araca dönüşmüştür. Ülkesine dönmeyen, din değiştiren Halûk, yaşasaydı Fikret'te büyük ihtimalle büyük düş kırıklığı oluşturacaktı. O düş kırıklığını yaşamak ise, idealleştirilen Halûk üzerinden Fikret bağlılarına ve millet olarak bize kalmıştır.

KAYNAKLAR

AKYÜZ, Kenan, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi 1860-1923*, İstanbul, İnkılâp kitabevi 1985

Ali Ekrem (Bolayır), *Edebiyat-ı Cedîde'ye Dair Ali Ekrem'den Rıza Tevfik'e Bir Mektup*, (Haz Abdullah Uçman), İstanbul, Kitabevi 1997

ANDI, M. Fatih-Taşçıoğlu, Yılmaz,- Yorulmaz, Hüseyin, *Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yayınları 1999

ANDI, M. Fatih- Taşçıoğlu, Yılmaz- Yorulmaz, Hüseyin, *Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı yayınları 1999

BURÇOĞLU, Nedret Kuran, "Tevfik Fikret'te Yaşam ve Sanat", *Bir Muhalif Kimlik Tevfik Fikret*, (Hazrl. Bengisu Rona- Zafer Toprak), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2007, s. 147-164

İsmail Hikmet (Ertaylan), "Fikret ve Hayatı", *Tevfik Fikret Düşünce Dergisi, Nüsha-i Mahsûsa, 1918,* (Yay. Haz. Seval Şahin), İstanbul, Kitap yayınevi 2005

KAPLAN, Mehmet, *Tevfik Fikret*, İstanbul, Dergâh yayınları 1971

KARAVELİ, Orhan, *Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği*, İstanbul, Pergamon yayınları 2005

OKAY, Cüneyd, "Haluk'un Defterinin Son Sayfaları", Toplumsal Tarih, Haziran 1996, No:30

ÖZLÜK, Nuran, *Türk Basınında Tevfik Fikret 1924-1940*, İstanbul, 3 F yayınevi 2008

Tevfik Fikret, *Dil ve Edebiyat Yazıları*, (Haz. İsmail Parlatır), Türk Dil Kurumu yayınları 1987

Ruşen Eşref [Ünaydın**]**, *Tevfik Fikret- Hayatına Dair Hâtıralar*, İstanbul, Kütüphâne-i Sûdi 1919

Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, (Hazırlayanlar: İ. Parlatır- N. Çetin), Ankara Türk Dil Kurumu yayınları 2004

UÇMAN, Abdullah, "Tevfik Fikret", *DİA*, C.41, İstanbul 2012, s.9-13